



# NORGES HØYESTERETT

Den 16. september 2015 avsa Høyesterett dom i

**HR-2015-01890-A, (sak nr. 2015/620), straffesak, anke over dom,**

Den offentlige påtalemyndighet (statsadvokat Carl Fredrik Fari)

mot

A (advokat John Christian Elden)

## S T E M M E G I V N I N G :

- (1) Dommer **Kallerud**: Saken gjelder om en kvinne som uriktig forklarte til politiet at en person var hennes biologiske bror, skal frifinnes fordi hun ikke kunne forklare sannheten uten å utsette seg selv, eller noen av sine nærmeste, for "tap av borgerlig aktelse", jf. straffeloven § 167 andre ledd.
- (2) A (A) er født i Somalia. Der levde hun i en storfamilie, blant annet sammen med søsteren B (B), som er 18 år eldre enn henne. I det samme huset bodde også C (C) og Cs 23 år yngre fetter D (D).
- (3) B og C var gift og bosatte seg i Norge tidlig på 1990-tallet. A og D kom til dem i Norge i 1996 etter søknad om familiegjeningforening. A var da ni år gammel. I søknaden ble det gitt uriktige opplysninger om at A og D var søsken og at C var deres far. C, A og D ble norske statsborgere i 2003. B ble norsk statsborger i 2004.
- (4) A ble som barn fortalt at C var hennes far og D hennes bror. De reelle biologiske relasjonene fikk hun først vite om da hun var 16 - 17 år gammel, uten at dette etter det opplyste endret de følelsesmessige båndene. A er nå 28 gammel.

- (5) Den 21. september 2013 ble det rettet et terrorangrep mot kjøpesenteret Westgate i Nairobi, Kenya. Fire gjerningsmenn og et større antall andre personer omkom, og mange ble skadet. Politiet fikk informasjon om at D kunne være en av gjerningsmennene, og satte i verk etterforskning for å avklare dette. Særlig var det spørsmål om å bringe på det rene, blant annet ved hjelp av DNA-analyser, om D var blant de omkomne.
- (6) På tiden for politiets undersøkelser var det av familiemedlemmene bare A som oppholdt seg i Norge. B hadde utvandret til Egypt med sine og Cs felles barn. C bodde fremdeles i Norge, men var på besøk hos familien i Egypt da politiet forsøkte å få kontakt med ham.
- (7) Politiet hadde innledningsvis noe uformell kontakt med A – som de la til grunn var Ds søster – med spørsmål blant annet om hun visste om D hadde reist fra Norge, og om hun hadde hatt kontakt med ham.
- (8) A ble første gang formelt avhørt av politiet 14. oktober 2013. Hun forklarte da at hun var Ds biologiske søster, selv om hun var klar over at dette ikke var riktig. Innledningsvis var hun villig til å gi prøve med tanke på DNA-analyse, men trakk samtykket tilbake senere i avhøret. I avhør 17. oktober 2013 opprettholdt hun den tidligere forklaringen. Den 1. november 2013 ble det tatt DNA-prøve av A i forbindelse med ytterligere avhør. Senere samme dag henvendte hun seg til politiet og opplyste om de reelle slektskapsforholdene.
- (9) A ble tiltalt for overtredelse av straffeloven § 166, som blant annet setter straff for å forklare seg falsk til en offentlig myndighet i tilfelle hvor forklaringen er bestemt til å avgis bevis.
- (10) Grunnlaget var formulert slik:
- "Mandag 14. oktober 2013 kl. 14.00 og torsdag 17. oktober 2013 kl. 13.00, på X politistasjon i ---gate 7 i X, forklarte hun falskelig til politiet å være biologisk søster med D, f. 00.00.1990. Forklaringene var avgitt som vitne og ment som bevis i straffesak mot D."**
- (11) Larvik tingrett avsa 1. oktober 2014 dom med slik domsslutning:
- 1. A, født 00.00.1987, dømmes for overtredelse av straffeloven § 166 første ledd til fengsel i 30 - tretti - dager. Fullbyrdelsen av straffen utsettes i medhold av straffeloven §§ 52-54 med en prøvetid på 2 – to – år.**
  - 2. A dømmes til å betale en bot på 7 000 – syvtusen kroner, subsidiært fengsel i 14 - fjorten - dager.**
  - 3. I saksomkostninger til det offentlige betaler hun 2 000 – totusen – kroner."**
- (12) Domfellelsen gjelder bare det første avhøret som er nevnt i tiltalen. For den andre uriktige forklaringen kunne hun ikke straffes fordi hun ville utsette seg for straff om hun da opplyste at hun i den første forklaringen hadde gitt gale opplysninger, jf. Rt. 1968 side 391.
- (13) A anket til Agder lagmannsrett som 13. februar 2015 avsa dom med slik domsslutning:
- "A frifinnes."**

- (14) Påtalemyndigheten har anket lagmannsrettens dom til Høyesterett. Anken gjelder lovanvendelsen under skyldspørsmålet. Det gjøres gjeldende at lagmannsretten feilaktig har anvendt straffrihetsgrunnen i straffeloven § 167 andre ledd.
- (15) For Høyesterett er det opplyst at påtalemyndigheten 28. august 2015 henla straffesaken mot D fordi det ble lagt til grunn at han ble drept under terrorangrepet mot Westgate. Videre er det fremlagt opplysninger om at Utlendingsdirektoratet vurderer å kalle tilbake As norske statsborgerskap som følge av de uriktige opplysningene som tidligere ble gitt om hennes slektskapsforhold.
- (16) *Jeg er kommet til at anken fører frem.*
- (17) Det er på det rene at As uriktige forklaring til politiet faller inn under straffeloven § 166 om falsk forklaring. Spørsmålet er om straffrihetsgrunnen i straffeloven § 167 andre ledd kommer til anvendelse.
- (18) Paragraf § 167 første ledd og andre ledd første punktum lyder slik:
- "Straf etter §§ 163 og 166 kommer ikke til Anvendelse paa den, der som sigtet for en strafbar Handling har afgivet falsk Forklaring.**
- Det samme gjelder hvis noen gir falsk forklaring når han ikke kunne forklare sannheten uten å utsette seg eller noen av sine nærmeste for straff eller tap av borgerlig aktelse."**
- (19) Både A selv og C, som både er hennes fosterfar og svoger, er omfattet av den personkretsbestemmelsen tar sikte på, jf. straffeloven § 5 første ledd.
- (20) Lagmannsretten kom til at A ikke kunne forklare seg sant uten å utsette seg selv og sine nærmeste for "tap av borgerlig aktelse". Lagmannsretten vurderte derfor ikke om A eller hennes nærmeste kunne bli utsatt for "straff" om hun forklarte seg korrekt. Jeg går derfor ikke inn på dette alternativet i bestemmelsen.
- (21) Straffeprosessloven § 123 og tvisteloven § 22-9 har bestemmelser om fritak fra forklaringsplikt som overlapper straffrihetsbestemmelsen i straffeloven § 167 andre ledd første punktum. Inntil ikrafttreddelsen av tvisteloven 1. januar 2008 ble uttrykket "tap av borgerlig aktelse" benyttet også i prosesslovene. Uttrykket ble da erstattet med det mer moderne "vesentlig tap av sosialt omdømme". I dette ligger ingen realitetsendring, jf. NOU 2001: 32B side 963, og uttrykkene skal forstås på samme måte i de tre lovene, jf. Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) side 408. Også forarbeidsuttalelser og rettspraksis knyttet til prosesslovene er derfor av interesse for forståelsen av straffrihetsgrunnen.
- (22) Bakgrunnen for straffrihetsgrunnen er oppsummert i Rt. 2007 side 1749 avsnitt 13 hvor det heter:
- "Lovgrunnen for bestemmelsen er å unngå at den som forklarer seg, skal komme i den tvangssituasjon at han må velge mellom å forklare sannheten og dermed risikere straff for et tidligere straffbart forhold eller tap av borgerlig aktelse for seg eller en av sine nærmeste eller å lyve og dermed risikere straff for falsk forklaring."**
- (23) Selv om det i loven står "tap" av borgerlig aktelse, er det etter praksis tilstrekkelig med et "vesentlig skår i aktelsen", se Rt. 1927 side 390 og Rt. 1958 side 276.

- (24) Det er det moralske omdømmet som er ment vernet ved straffrihetsregelen, se blant annet Rt. 1908 side 623. Etter den nåværende straffrihetsregelen faller derfor slike forhold som fare for økonomisk tap og tilbakekall av offentlige tillatelser eller bevilninger i utgangspunktet utenfor straffrihetsregelen.
- (25) I forarbeidene understrekes at lovens uttrykk må "forstås i lys av samfunnsutviklingen", se Ot.prp. nr. 51 (2004–2005) side 460 og Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) side 408.
- (26) Reglene om fritak fra forklaringsplikt rekker etter gjeldende rett lenger enn straffrihetsgrunnen. Etter straffeprosessloven § 123 og tvisteloven § 22-9 kan retten fritta for forklaringsplikt også ved fare for "vesentlig velferdstap av annen art". Tilføyelsen kom inn i straffeprosessloven etter forslag fra Straffeprosesslovkomiteen. Bakgrunnen var at det i enkelte tilfeller "ville virke urimelig hårdt å fremtvinge vitneforklaring, selv om vitnet ikke utsetter seg eller sin nærmeste for straff eller tap av borgerlig aktelse", se "Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker" av 1969 side 205 andre spalte og Ot.prp. nr. 35 (1978–1979) side 147. Ved ikrafttredelsen av straffeprosessloven ble dagjeldende tvistemålslov § 208 endret slik at retten også etter den loven kunne fritta for forklaringsplikt ved fare for "vesentlig velferdstap", se nå tvisteloven § 22-9 tredje ledd.
- (27) Straffrihetsbestemmelsen i straffeloven § 167 andre ledd har derimot ikke blitt endret på tilsvarende måte.
- (28) Straffebestemmelsen om uriktig forklaring er videreført i straffeloven 2005 § 221 første ledd. Straffrihetsregelen, som vil avløse straffeloven § 167, er tatt inn i § 221 andre ledd og lyder:
- "Straff etter første ledd kommer ikke til anvendelse mot en mistenkt som forklarer seg uriktig om det forhold mistanken mot ham gjelder. Det samme gjelder den som ikke kunne fortelle sannheten uten å utsette seg selv eller noen av sine nærmeste for straff eller fare for vesentlig tap av sosialt omdømme eller vesentlig velferdstap av annen art, med mindre vedkommende hadde plikt til å forklare seg."**
- (29) I forarbeidene, Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) side 408, uttales det blant annet:
- "Sammenholdt med straffeloven 1902 § 167 annet ledd innebærer forslaget en viss utvidelse av domstolens adgang til å fritta for straff, ettersom også 'vesentlig velferdstap av annen art' skal kunne begrunne straffrihet. For øvrig er bestemmelsen en videreføring av gjeldende rett."**
- (30) Etter den nye loven vil altså straffrihetsgrunnen også omfatte andre forhold enn det som kan sies å angå en persons moralske, eller "sosiale", omdømme. Utlendingsrettslige vedtak som tap av statsborgerskap og utvisning vil etter omstendighetene kunne innebære "vesentlig velferdstap". Jeg går imidlertid ikke videre inn på dette siden bestemmelsen først trer i kraft 1. oktober 2015. Etter mitt syn er det ikke grunnlag for å foregripe ikrafttredelsen, og vurderingen må i dag gjøres etter gjeldende straffelov.
- (31) Jeg går så over til bedømmelsen av om A var i en slik tvangssituasjon at hun ville utsette seg selv eller sine nærmeste for tap av borgerlig aktelse ved å forklare at D ikke var hennes biologiske bror, i motsetning til det som ble opplyst til utlendingsmyndighetene.
- (32) Høyesterett kan ikke prøve bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet, jf. straffeprosessloven § 306 andre ledd. For så vidt gjelder hvordan A oppfattet den

faktiske situasjonen, og hva hun tenkte om konsekvensene av å gi en riktig forklaring, skal derfor lagmannsrettens bevisbedømmelse legges til grunn. Derimot hører det ikke under bevisbedømmelsen å ta stilling til hvordan en uriktig forklaring av den aktuelle karakter generelt må antas å ville bli bedømt. Her har Høyesterett samme kompetanse som de tidligere instanser.

- (33) Lagmannsretten har blant annet fremhevet at "omgivelsene" vil betrakte det forhold at C ga uriktige opplysninger til utlendingsmyndighetene som "en sterkt kritikkverdig og moralsk uakseptabel løgnhistorie for å få opphold i landet". Videre legger lagmannsretten til grunn at slike historier vil "anses som skadelige og sterkt kritikkverdige" i det somaliske miljøet.
- (34) Jeg vurderer konsekvensene for A og hennes nærmeste annerledes enn lagmannsretten.
- (35) Etter mitt syn kunne det ikke utsette A selv for noen vesentlig reduksjon av hennes moralske omdømme om det kom fram at D ikke var hennes biologiske bror, men fosterbror. At det ved en sann forklaring ville komme frem at det ble gitt uriktige opplysninger ved søknaden om familiegjening mange år tidligere – A var da som nevnt ni år gammel – kan jeg vanskelig se at kan berøre hennes moralske eller sosiale omdømme på noen vesentlig måte. At hun ikke selv tok initiativ til å rette opp i dette etter at hun ble voksen, er forståelig og kan vanskelig bli oppfattet som en vesentlig moralsk brist hos henne. Derimot kan det tenkes at de utlendingsrettslige konsekvensene kan bli alvorlige. Det var da også først og fremst frykt for slike konsekvenser A selv har forklart var bakgrunnen for at hun ikke ga politiet riktige opplysninger om sine slektskapsforhold. Men dette ligger altså utenfor dagens straffrihetsregel.
- (36) Noe vanskeligere er vurderingen knyttet til konsekvensene av en korrekt forklaring for en av As nærmeste, hennes fosterfar C.
- (37) Etter det opplyste må jeg legge til grunn at C i alle fall ved søknaden om familiegjening ga uriktige opplysninger om familieforholdene. I forklaring til politiet har han opplyst at bakgrunnen var å få A og D vekk fra krigen i Somalia. Jeg minner her om at de to barna hørte til samme storfamilie i Somalia, og at de der bodde i samme hus. Jeg kan ikke utelukke at det i noen relasjoner kan være en personlig belastning for C at det som er kalt "familieløgnen" kom for en dag. Men slik denne saken ligger an, har jeg vanskelig for å se at det kunne bli tale om noe vesentlig skår i hans moralske omdømme. Eventuelle utlendingsrettslige konsekvenser må jeg også for ham se bort fra.
- (38) Lagmannsretten har etter mitt skjønn feilbedømt virkningen av at de korrekte slektsforholdene ble kjent. Verken for A selv eller for hennes nærmeste kunne en riktig forklaring medføre en slik reduksjon av deres moralske eller sosiale omdømme at A straffritt kunne forklare seg uriktig.
- (39) Dommen med ankeforhandling må etter dette oppheves. Jeg tilføyer at ved den nye behandlingen i lagmannsretten etter 1. oktober 2015 vil As forhold måtte bedømmes etter § 221 andre ledd i straffeloven av 2005.
- (40) Jeg stemmer for denne

D O M :

Lagmannsrettens dom med ankeforhandling oppheves.

- (41) Dommer **Noer:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.
- (42) Dommar **Utgård:** Det same.
- (43) Dommer **Indreberg:** Likeså.
- (44) Dommer **Matningsdal:** Likeså.
- (45) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

Lagmannsrettens dom med ankeforhandling oppheves.

Riktig utskrift bekrefte: